

Erimielisyyden merkitys

Erimielisyys on ihmisyhteisöissä niin kaikenläpisevää, että olemme eri mieltä jopa siitä, mitä erimielisyys tarkoittaa ja mitä sen merkityksestä pitäisi ajatella. Erimielisyys on toisaalta seurausta ihmisen heikoista päättelykyvyistä; emme ole ideaalisen rationaalisia olentoja vaan alttiita monenlaisille virheille, manipulaatiolle ja jopa itsepetokselle. Toisaalta erimielisyys nousee todellisuutta koskevan todistusaineiston alimääräytyneisyydestä. Todistusaineisto, jonka pohjalle perustamme uskomuksemme, on luonteeltaan avoin ja se sallii useita mahdollisia tulkintoja. Tämä jättää meidät ihmisinä hankalaan asemaan. Leszek Kolakowskin ”runsaudensarven lain” mukaan mille tahansa ajatukselle tai opille, jonka joku haluaa uskoa, on mahdollista aina löytää riittävä määrä perusteita.¹ Kun tähän yhdistyy ihmisille tyypillinen taipumus liioitella omia intellektuaalisia kykyjään ja vähätellä mahdollisuuttaan olla väärässä, seuraukset ovat usein varsin surullisia.²

Poliittisessa filosofiassa erimielisyys on vanha tema. Jo Platonin *Valtio* osaltaan käsittelee keinoja hallita erimielisyyttä. Modernissa filosofiassa yhtenäiskulttuurin murros reformaation ja kansallistalvioiden synnyn seurauksena herätti uudenlaisen tarpeen käsitellä sekä poliittista että uskonnollista

erimielisyyttä. Analyttisessä filosofiassa erimielisyys on kuitenkin sangen tuore tema ja siihen on alettu kiinnitetty huomiota oikeastaan vasta viimeisen kymmenen vuoden aikana.

Tässä artikkelissa tarkastelen anglo-amerikkalaisen analyttisen filosofiantradition piirissä käytettyä keskustelua tietoteoreettisesta erimielisyydestä (epistemology of disagreement).³ Lähestymisnäkökulma on siinä mielessä metafilosofinen, että erimielisyyden analyysi soveltuu niin filosofisten, poliittisten, eettisten, esteettisten kuin uskonnollisten erimielisyyksien selvittelyyn. Artikkelissa esittelen keskustelussa esiintyvät peruskannat ja niiden puolesta esitetyt argumentit. Lopuksi kiinnitän huomiota keskustelussa ilmeneviin hankaliin

-
- 1 Kolakowskilla oli mielessään erityisesti marxilainen historiantulkinta.
  - 2 Ihmisen päättelyä vaivaavista ongelmista yleisesti ks. esim. Mele & Rawling 2004.
  - 3 Keskeinen johdanto aiheeseen on artikkelikokoelma Feldman & Warfield (2010) sekä *Episteme*-journalin erikoisnumero (3/2009). Ks. myös Thune 2010.

kohtiin ja niihin syihin, miksi todennäköisesti tulemme olemaan eri mieltä lähes kaikesta (ja myös erimielisyydestä) vielä hyvän aikaa.

MITÄ 'ERI MIELTÄ OLEMINEN' TARKOITTAÄ?

Mikä tahansa mielipide-ero ei ole filosofisesti kiinnostava. Jotta erimielisyydestä tulisi kiinnostava, tarvitaan tiedollinen tasavertaisuus (epistemic peerage).⁴ Suppea tiedollisen tasavertaisuuden (TT) määritelmä on seuraavankaltainen:

(TT) Henkilöt A ja B ovat tiedollisesti tasavertaisia, kun heillä on a) yhtäläinen älyllinen kyky käsitellä filosofisia tai tieteellisiä ongelmia ja b) he ovat tiedollisesti yhtä hyveellisiä, c) heillä on yhtäläinen pääsy olennaiseen todistusaineistoon ja d) he vastavuoroisesti ymmärtävät ne perusteet, joilla toinen on päätenyt vastakkaiseen kantaan.

TT rajaa näin ollen pois tilanteet, joissa mielipide-ero vallitsee esimerkiksi lapsen ja aikuisen välillä. Entä mielipide-ero maallikon ja asiantuntijan välillä? Tämä riippuu tapauksesta ja käsitteiden määritelmästä. On mahdollista, että henkilöllä A ei ole tieteenalan K tutkintoa, mutta hän esittää varteenotettavan huomion koskien K:n asiantuntijan, henkilön B väitettä. Jos A on älyllisesti B:n tasolla, TT voi tältä osin täytyä. Tämän tunnustaminen vaatii kuitenkin B:ltä tiedollisia hyveitä, koska kaikki tiedollisen tasavertaisuuden ulkoiset merkit eivät itsestään selvästi täyty. Tiedollisella hyveellisyydellä tarkoitetaan sellaisten tiedonhankinnan kannalta olennaisten luonteenpiirteiden harjaantuneisuutta kuin huolellisuus, avoimuus, ennakkoluulottomuus, rehellisyys, kriittisyys, nöyryys, pyrkimys objektiivisuuteen sekä toisten näkökulmien huomioon ottamiseen. TT ei siis välttämättä edellytä samaa koulutustasoa, yhteistä tutkintoa tai samaa ikää. Kuitenkin esimerkiksi riittävän tietomäärän puuttuminen hankaloittaa TT:ta merkittävästi tai tekee sen usein suorastaan mahdottomaksi. TT ei kuitenkaan täyty silloin, jos on syytä epäillä, että A tai B kärsivät merkittävästi tiedollisista paheista. Näin voi olla esimerkiksi silloin, jos A ei jostain syystä halua, että B:n kanta on totta. Tämä ei tarkoita, että A ei olisi älykäs, mutta hän on epäkriittinen tai puolueel-

linen, tai sitten hänellä on jokin muu subjektiivisesti perusteltu syy ajatella toisin.

Vastavuoroisesti jaetulla todistusaineistolla tarkoitetaan sitä, että A:lla ja B:llä on yhtäläinen pääsy olennaiseen materiaaliin, jota tarvitaan kannanmuodostukseen. Lisäksi A:n ja B:n tulee jakaa toisilleen ne perusteet, joiden pohjalta he ovat päätenneet omiin kantoihinsa siten, että A ymmärtää, miksi B:n mukaan p on totta ja B ymmärtää miksi A:n mukaan p on epätotta. Jos kannan perusteiden jakaminen ei onnistu, ei myöskään TT toteudu. Tällöin A:n ja B:n tiedollinen asenne ei enää kohdistu täysin samaan asiaan.

SKEPTINEN VAIHTOEHTO

Jos TT toteutuu A:n ja B:n välillä ja he ovat eri mieltä, mitä siitä seuraa? Valittavana on lähinnä kolme vaihtoehtoa: kannoista pidättäytyminen (skeptinen vaihtoehto), kannoissa pitäytyminen (antiskeptinen vaihtoehto) ja kantojen varmuustason jonkinasteinen laskeminen (dynaaminen vaihtoehto).

Voi olla intuitiivisesti rationaalista ajatella, että seuraava pidättäytymistä suositteleva periaate (PP) on totta:

(PP) Jos A uskoo, että p ja B ajattelee, että ~p, ja A:n ja B:n välillä toteutuu TT, A:n ja B:n ei ole rationaalista pitäytyä kantoihinsa, vaan molempien tulee omaksua agnostinen asenne.

PP toimii monissa tilanteissa varsin hyvin ja sen totuus on useimmiten meille varsin luonnollinen, varsinkin silloin, kun kyseessä on yksinkertainen aistihavaintoon perustuva kanta. Kuvitellaan esimerkiksi tilanne, jossa kuulet ystäväsi kanssa radiosta aivan Dream Theaterilta kuulostavan kappaleen. Sanot ystäväillesi, että olet vakuuttunut kappaleen olevan kyseisen yhtyeen uutta tuotantoa. Ystäväsi, joka on yhtä innokas progemetallin kuuntelija kuin sinäkin, ei kuitenkaan jaa kantaasi (ehkäpä hän toteaa, että rumpali ei kuulosta kyseisen yhtyeen rumpalilta Mike Portnoylta). Tällöin on rationaalista toimia PP:n mukaan ja muodostaa kanta vasta sitten, kun on saanut asiasta lisää tietoa. Nimenomaan kantojen symmetrisyys (A antaa vastaavan painoarvon B:n näkemykselle kuin omalleen⁵) aiheuttaa niiden

kumoutumisen, ja pidättäytymisen edellytyksenä onkin sen osoittaminen, että kannat todella ovat symmetrisiä. PP on perusasenteeltaan skeptinen ja mikäli se universalisoidaan, se on myös metodistinen,⁶ eli se ei juurikaan salli kontekstispesifejä poikkeuksia.⁷

ANTISKEPTINEN VAIHTOEHTO

Monesti PP voi kuitenkin johtaa absurdeihin tilanteisiin. Esimerkiksi filosofiassa tai humanistisissa tieteissä (mukaan lukien teologia) konsensuksen saavuttaminen on äärimmäisen hankalaa, ellei jopa mahdotonta. Metodistisen PP:n seurauksena näyttäisi olevan laaja-alainen aatteellinen skeptisismi.

Vuonna 2010 toteutettiin kattava kyselytutkimus, jossa kartoitettiin maailman filosofien näkemyksiä keskeisistä filosofisista kysymyksistä. Vain harvoissa kysymyksissä jokin tietty kanta sai selvää kannatusta ylitse muiden. Suuressa osassa näkemykset jakautuvat melko lailla tasan kolmen päävaihtoehdon kesken.⁸ Jos PP on jollekulle keskeinen induktiivinen kriteeri, tästä seuraa, että henkilön tulisi olla agnostinen keskeisten filosofisten kysymysten suhteen. Näin ei kuitenkaan näytä olevan, vaan filosofit yleensä sitoutuvat (erilaisin vahvuusastein) järkevinä pitämiinsä kantoihin. Sen sijaan, että filosofit pitäisivät PP:tä standardikantana, suuri osa käytännössä sitoutuu lievempään, antiskeptiseen periaatteeseen:

(AS) Jos A uskoo, että p ja B ajattelee, että ~p, ja A:n ja B:n välillä toteutuu TT, kannoista pidättäytyminen ei ole aina välttämätöntä.

AS:n taustalla näyttäisi olevan seuraavankaltainen päättelyketju:

- 1) PP ja laaja-alainen erimielisyys näyttäisivät johtavan vaatimukseen omaksua filosofinen skeptisismi.
- 2) Filosofinen skeptisismi on intuition vastaista ja pragmaattisesti mahdotonta tai itsensä kumoavaa.
- 3) Näin ollen PP ei ole hyväksyttävissä.

On tärkeää huomata, että henkilö, joka valitsee PP:n sijasta AS:n, ajattelee todennäköisesti silti, että kantojen symmetrisyys saattaa voimaan vastakkaisten

kantojen kumoutumisen.⁹ Hankaluutena on kuitenkin päästä selvyteen, milloin kannat todella ovat symmetrisiä. Esimerkiksi tietoteoreettiseen eksternalismiin kallellaan olevat filosofit voivat ajatella seuraavaan tapaan: ”Uskomusten muodostaminen on siinä mielessä subjektiivista, että en voi jakaa ensimmäisen persoonan näkökulmaani kenenkään toisen kanssa. Jos minulla on uskomus X ja tiedän sen syntyneen tavalla, joka yleensä tuottaa järkeviä uskomuksia ja jonka toimivuutta minulla ei ole syytä epäillä, minulla on periaatteessa oikeus uskoa, että X on totta aina siihen asti, kunnes ilmenee jotakin, joka pakottaa minut harkitsemaan kantaani uudelleen.”¹⁰

Mutta eikö potentiaalinen symmetrinen uskomus muodosta juuri tällaisen kumoajan eksternalistille? Ei välttämättä. Eksternalisti voi ajatella, että juuri tästä subjektiivisesta elementistä johtuen symmetrisyys ei tosiasiassa toteudu. On mahdollista, että henkilöllä on jokin erityinen kokemus tai erityinen hyve, tai vastaavasti hänellä on esittää

4 Tiedollisesta tasavertaisuudesta ks. esim. Kraft 2010, 66–67.

5 Tästä käytetään nimitystä Equal Weight View. Ks. tarkemmin Bogardus 2009.

6 Metodismin taustalla on yleisyysperiaate. Sen mukaan on olemassa jokin episteeminen sääntö, joka säätelee erimielisyystilanteen tuloksen jokaisessa mahdollisessa tilanteessa. Metodismin vastakohta on partikularismi, joka kieltää yleisyysperiaatteen.

7 Näin esim. Conee 2009. Coneen mukaan symmetrisessä erimielisyystilanteessa on kuitenkin mahdollista omaksua kiistanalainen kanta ikään kuin hypoteesina, jolloin kannan puolesta voi esittää argumentteja ja vastakkaisen kannan argumentteja voi myös yrittää kumota. Eri mieltä olevilla ei kuitenkaan ole oikeutta pitää omaa kantaansa totena.

8 Kyselyn tulokset ovat nähtävillä sivustolla www.philpapers.org. Esimerkiksi tietoteoreettisia eksternalisteja filosofeista on 42,7 %, internalisteja 26,4 % ja jotain muuta 30,8 %. Tältä pohjalta voisi päätellä, että suurin osa filosofeista kannattaisi joko anti-skeptistä tai dynaamista kantaa.

9 Anti-skeptisen kannan perusteksti on van Inwagen (1996), joka on alun perin suunnattu cliffordilaista evidentialismia vastaan. Cliffordin mukaan ”on väärin kaikkialla, aina ja kaikille uskoa mitään ilman riittävää todistusaineistoa”. Van Inwagen ei kuitenkaan väitä, että Cliffordin periaate on sinänsä väärä, vaan että se on liian tiukka, jos se tulkitaan kaikenkattavasti.

10 Ks. esim. Plantinga 1995, 183.

hyvä syy sille, miksi hänen opponentillaan on vastakkainen näkemys (esimerkiksi: häneltä puuttuu sama kokemus tai hän on selkeästi puolueellinen).¹¹ Toisekseen on mahdotonta omaksua sellainen tiedollinen asenne, joka apriorisesti pitää joko a) toisia luotettavampina kuin itseään tai b) toisia yhtä luotettavina kuin itseään. Jotta voimme jotenkin toimia persoonina, meidän on pakko priorisoida luottamus omaan harkintaamme.¹²

Tässä yhteydessä erotetaan usein toisistaan alatason evidenssi (first order evidence) ja ylätason evidenssi (higher order evidence). Alatason evidenssillä tarkoitetaan argumentteja tai raakoja faktoja, joiden pohjalta arviointi tapahtuu. Ylätason evidenssi taas liittyy niihin päättelyketjuihin, taustauskomuksiin ja ennako-oletuksiin, jotka vaikuttavat siihen, kuinka alatason evidenssiä luetaan ja tulkitaan.¹³ Vaikka alatason evidenssin jakaminen voi olla vielä melko helppoa, ylätason evidenssin suhteen on toisin. Toisin sanoen tilanteen arviointiin voi vaikuttaa jokin sellainen tekijä, jota ei ole mahdollista jakaa erimieltä olevien kesken. Tästä tuntuisi seuraavan, että AS olisi parempi kanta kuin PP. Kuitenkin PP:n edustaja voi todeta, että premissi (2) on väärä. Skeptisismi voi olla epämukavaa (ja sisäisesti epäjohdonmukaista), mutta sille ei voi mitään ja on yksinkertaisesti vain elettävä sen kanssa.

DYNAAMINEN VAIHTOEHTO

PP:ta koskee kuitenkin sama kysymys kuin skeptisismia yleensäkin: mihin skeptisismien rajat vedetään? Skeptikkokin joutuu hyväksymään joitakin erimielisyyden alaisia kantoja, esimerkiksi skeptisismien itsensä.¹⁴ AS sallii enemmän väljyyttä kuin PP; toisin sanoen se on pikemminkin partikularistinen kuin metodistinen. AS:n ongelma on kuitenkin sama kuin reliabilistisissa tietoteorioissa: ne vaikuttavat liian sallivilta.¹⁵ Kolmas mahdollinen vaihtoehto on kuitenkin nimenomaan partikularistinen. Tämän ”dynaamisen” vaihtoehdon mukaan erimielisyys, edes potentiaalisesti symmetrinen erimielisyys, ei ole ainoa asia, joka vaikuttaa kannan muodostumiseen.¹⁶ Jotkut erimielisyystilanteet saavat aikaan symmetrian, joka kumoaa molemmat kannat, jotkut taas eivät. Siitä miksi näin on, ei voida kuitenkaan kovin helposti antaa yleispäteviä sään-

töjä. Ainakin seuraavat kysymykset ovat olennaisia tilannetta kartoitettaessa:

a) Kuinka relevantti erimielisyys on? Jos ongelma on samantekevä sekä A:n että B:n mielestä eikä se vaadi välitöntä toimintaa, heidän on rationaalista toimia PP:n mukaan.

Esimerkki: A:n mukaan horisontissa liitelevä lintu on kotkauros, kun B:n mukaan se on kotkanaaras.

b) Mikä on erimielisyyden kohteen suhde toimintaan? PP toimii helposti tilanteissa, joissa valinta ei edellytä toimintaa. Jos kuitenkin kyseessä on tilanne, jossa on pakko valita jokin toimintatapa (tai jokin toimintatapa tulee automaattisesti valituksi), AS näyttää perustellummalta.

Esimerkki: A:n mukaan kuolemantuomiot on lakkautettava, B:n mukaan käytäntöä on jatkettava.

c) Onko symmetrisen erimielisyyden välissä aidosti neutraali tila? Tämä liittyy läheisesti edelliseen kysymykseen. Joissakin erimielisyystilanteissa ei ole neutraalia tilaa, johon erimieltä olevat voisivat vetäytyä. Tässäkään tilanteessa PP ei näytä rationaaliselta kannalta.

Esimerkki: Ks. edellinen b)

d) Mihin muihin uskomuksiin erimielisyys liittyy? Jos käytetään yksinkertaista jakoa ydinuskomusten ja apu-uskomusten välillä, niin apu-uskomuksia koskeva erimielisyys voi johtua usein ydinuskomuksia koskevasta ristiriidasta. Tällöin erimielisyystilanne siirtyy apu-uskomuksista koskemaan ydinuskomuksia.

Esimerkki: A:n mukaan pääomaveroa on korotettava, B:n mukaan sitä on laskettava. Verotuspolitiikkaa koskevat erimielisyydet (apu-uskomukset) ovat seurausta korkeamman tason erimielisyydestä, joka koskee pitäytymistä perustavampiin talusteorioihin.

e) Mikä on alatason ja ylätason evidenssin suhde kyseisessä kiistassa? Joskus henkilöllä voi olla niin vahva ylätason evidenssi, että hän automaattisesti

pitää opponenttinsa alatasen evidenssin luentaa puutteellisenä. Joskus tilanne voi olla myös päinvastoin.

Esimerkki 1: Keskityslleiriltä selvinnyt A on sitä mieltä, että moraalisia faktoja on olemassa, mutta B:n mukaan niitä ei ole. A:n kokemus moraalisesta pahasta toimii ylätasen evidenssinä, jota hän ei pysty jakamaan B:n kanssa, sillä vastaava kokemushorisontti puuttuu tältä lähes täysin. (A:n ylätasen evidenssi kumoaa B:n alatasen evidenssin.)

Esimerkki 2: Arkeologi A löytää pergamenttikäärön, jonka pohjalta näyttää siltä, että muinaiset kiinalaiset ruhtinaat Fuxi, Shennong ja Huang Di ovat olleet historiallisia henkilöitä, mutta arkeologi B epäilee, koska se haastaisi hänen oman kilpailevan teoriansa. (B:n ylätasen evidenssi kumoaa A:n alatasen evidenssin.)

f) Kenen kanssa erimielisyys syntyy? Onko kyseessä uskomusperheen sisäinen erimielisyys vai suurten järjestelmien välinen erimielisyys? Erimielisyys sellaisen kanssa, jolla on paljon samoja uskomuksia kuin henkilöllä itsellään, nostaa symmetrisen erimielisyyden todennäköisyyttä, toisin kuin tilanteessa, jossa eri mieltä olevat eivät jaa juuri mitään samoja uskomuksia.

Esimerkki 1: Katolinen A väittää, että paavi on koko kirkon pää, mutta ortodoksi B epäilee tätä.

Esimerkki 2: Nihilisti C väittää, että moraalisia faktoja ei ole olemassa, mutta katolinen A väittää, että niitä on olemassa.

Yllä listatut tekijät tekevät dynaamisesta vaihtoehdosta jokseenkin epämääräisen. Symmetrisen erimielisyyden osoittaminen voi osoittautua mahdollottomaksi. Tähän dynaamisen kannan edustaja voi vastata samoin kuin skeptikko puolustaessaan omaa kantaansa: nämä ovat ne tekijät, jotka (deskriptiivisessä) mielessä joka tapauksessa vaikuttavat kannan muodostukseen. Vaikka meillä ei ole yleispätevää keinoa selvittää, milloin kannanmuodostuksesta tulee pidättäytyä ja milloin voimme pitäytyä kantoihimme, meille voi olla silti hyödyksi tietoisuus siitä, mitkä tekijät vaikuttavat päättelyymme ja miksi.

Tämän reflektion seurauksena voimme havaita, että jokin peruste ei välttämättä olekaan niin hyvä kuin luulimme.

Mutta mitä dynaamisesta vaihtoehdosta oikeastaan seuraa? Koska kyseessä on partikularistinen ratkaisu, siitä on vaikea johtaa kovin yleispäteviä periaatteita. Kuitenkin voimme muotoilla seuraavan varmuustason laskua (VL) koskevan periaatteen, joka ei ole ristiriidassa dynaamisuuden idean kanssa:

(VL) Jos A:llä on hyvä syy olettaa, että B on tiedollisesti tasavertainen (TT) ja heidän välillään vallitsee erimielisyys, jonka symmetrisyydessä ei ole selvyttä, on mahdollista, että sekä A:n että B:n kantojen varmuustaso laskee jonkin verran.

Periaatteena VL on toki hyvin epämääräinen. VL kuitenkin merkitsee oikeastaan vain, että sekä A:n että B:n tulee pitää mahdollisena sitä, että he ovat väärässä. Tähän palataan tarkemmin tuonnempana. VL:n taustalla voi olla esimerkiksi seuraavanlainen päättely:

- 11 Näin esim. van Inwagen 1996; 2010. Plantingan (1996) mukaan anti-skeptisismi on pragmaattisesti ainut järkevä vaihtoehto. Ernest Sosa (2007) puolestaan ajattelee, että eri kantojemme tueksi muodostamamme argumentit ovat niin monimutkaisia, ettei meillä käytännössä ole mahdollisuutta jakaa niitä keskenämme.
- 12 Esimerkiksi Fumerton (2010, 109) määrittelee dilemman seuraavasti: Filosofien laajamittaisesta erimielisyydestä voimme päätellä, että filosofit ovat hyvin epäluotettavia. Mutta koska itsekin olen filosofi, minulla ei ole oikeutusta pitää edes tätä arvioita totena. Linda Zagzebski (2010) on uusimmassa tuotannossaan käsitellyt laajalti tiedollisen itseluottamuksen käsitettä. Zagzebskin mukaan skeptisismi johtaa persoonan ”ohentumiseen” (erimielisyystilanteessa minun on aina luovuttava osasta itseäni) ja tämä itsessään on jo syy pitää periaatetta vääränä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että naiivi luottamus omiin arvioihin olisi aina oikeutettua. Vain jos kantaan on päädytty huolellisuuden (conscientiousness) hyveen kautta, on itseluottamus oikeutettua.
- 13 Ks. esim. Kelly 2010; Kraft 2010.
- 14 Mm. Elga (2010) pyrkii osoittamaan, että skeptinen vaihtoehto erimielisyystilanteessa on itsensä kumoava.
- 15 Yleisyysongelmasta ks. esim. Alston 2005, 114–161.
- 16 Ks. esim. Christensen 2007; Thune 2010b.

- (4) Filosofinen skeptisismi ilmaisee olennaisen tiedollisen varovaisuuden periaatteen: on mahdollista, että olemme perustavalla tavalla väärässä jopa ydinuskomuksiemme suhteen.
- (5) Emme kuitenkaan voi epäillä kaikkia uskomuksiamme.
- (6) Skeptisismi ei itsessään tarjoa keinoja valita, mihin uskomuksiin voimme sitoutua erimielisyydestä huolimatta ja mihin emme.
- (7) Siksi PP on liian ankara (ks. premissit 5 ja 6) ja AS liian salliva (ks. premissi 4) erimielisyyseriaate.
- (8) Järkevän uskomuskäytäntöjä ja erimielisyyden merkitystä säätelevän periaatteen tulee siis olla metodisen periaatteen sijasta partikularistinen ja tietoisin epämääräinen.

VL:n paremmuus ei perustu siihen, että se itsessään olisi vastaansanomaton, vaan siihen, että vaihtoehdot ovat vielä huonompia (ne ovat liian skeptisiä tai konservatiivisia). VL kuitenkin sisältää ainakin kolme erityistä ongelmaa, joita käsitellään seuraavaksi.

KOLME ONGELMAA

Perusjärjestelmien ja sisarjärjestelmien väliset ristiriidat

Esimerkki d) kuvaa tilannetta, jossa erimielisyys vallitsee kahden hyvin erilaisen järjestelmän edustajien välillä. Jos ydinuskomukset ovat kovin erilaiset, ei ole yllättävää, että kehälliset uskomukset ovat myös erilaisia. Tällaisessa tilanteessa kehällisiä uskomuksia koskeva erimielisyys ei ole filosofisesti kovinkaan kiinnostava. Se ei laske kovinkaan merkittävästi A:n ja B:n kantojen varmuusasteita. Sen sijaan se voi (ja ehkä sen myös pitäisi) siirtää keskustelun painopistettä koskemaan ydinuskomuksia. Tätä vasten voidaan esittää, että tietoteoreettisesti merkittävät erimielisyydet koskevat ainoastaan ydinuskomuksia, koska toimintaa koskevat uskomukset ovat seurausta ydinuskomuksista. Emme kuitenkaan toimi tämän oletuksen mukaan erimielisyystilanteissa. Sen sijaan ajattemme yksinkertaisesti seuraavaan tapaan:

(ME) Massiivinen erimielisyys → ei haastetta
 (VE) Vähäinen erimielisyys → merkittävä haaste

Seurauksena on kiintoisa dilemma. Riippumatta siitä, onko kyseessä VE vai ME, voimme silti olla väärässä. ME-tilanteessa tiedollisesti konservatiivinen kognitiivinen koneistomme käynnistyy ja alkaa suojella uskomusjärjestelmäämme.¹⁷ Tämän seurauksena emme ota ME-tilanteita vakavasti, koska ne vaatisivat meiltä liikaa energiaa ja aikaa. Sen sijaan VE saa meissä aikaan tarpeen arvioida, mistä erimielisyystilanteesta oikeastaan on kyse.

Kuvitellaan tilanne, että A ja B käyvät syömässä viiden ruokalajin illallisen hyvässä ravintolassa ja jälkeenpäin yrittävät jakaa laskun puoliksi.¹⁸ A:n mukaan kunkin osuus on 77,35 euroa, kun taas B:n mukaan se on 773,5 euroa. Tällöin kyseessä on ME ja on vaikea nähdä, että tämä uhkasi A:n pitäytymistä omaan kantaansa. Tämä kuitenkin edellyttää, että A:lla on sellaisia perusteita kannalleen, jotka eivät nouse laskutoimituksesta. Tällainen voisi olla esimerkiksi tieto siitä, että ravintola ei ollut ihan niin hyvä ravintola kuin B:n laskutoimitus edellyttäisi. Jos samassa tilanteessa A:n arvio olisi 77,35 euroa ja B:n 76,65 euroa, kyseessä olisi VE ja erimielisyys laskisi sekä A:n että B:n uskomuksen varmuutta. VE-tilanteessa A:ta uhkaa se huomio, että jos B on häntä tiedollisesti hyvin lähellä, hän on todennäköisesti päätenyt vastakkaiseen kantaan käyttäen samoja tiedonhankinnan, arvottamisen ja päättelyn metodeja kuin A itse.

Seurauksena näyttää olevan seuraava tilanne: meitä liikuttaa vain meitä lähellä olevien erimielisyys, ei kaukana olevien. Silti on täysin mahdollista, että A ja A* (jotka ovat toisiaan hyvin lähellä) ovat väärässä ja B (joka on yhtä kaukana A:sta ja A*:sta) on oikeassa. A:lle ja A*:lle voi olla pragmaattisesti rationaalista olla ottamatta B:n kantaa huomioon, mutta he voivat silti olla lopulta väärässä ja B oikeassa.

Kognitiivinen koneistomme rajaa päättelyämme siten, että käytännössä vain hitaat muutokset ovat mahdollisia. Toisin sanoen voimme siirtyä perusjärjestelmien välillä vain, jos riittävän moni perustavista uskomuksista joutuu haastetuksi emmekä kykene enää pitämään niistä kiinni.¹⁹ Tästä syystä vaikka VE-tilanteet voisivat ratketa nopeastikin, ME-tilanteet vievät paljon aikaa. Silti on mahdollista, että edes VE-tilanteet eivät ratkea. Tätä tarkastelen seuraavaksi.

Kokemuksien ja intuition jakaminen

Antiskeptisen vaihtoehdon yhteydessä viitattiin siihen mahdollisuuteen, että meillä voi olla jokin kokemus tai intuitio asiasta, jota emme voi jakaa toisten kanssa. Siinä mielessä kuin ihmiset ovat tietoisia olentoja, meille on tyypillistä, että emme voi astua ulos ensimmäisen persoonan perspektiivistämme. Toisin sanoen, emme voi kokea toistemme kokemuksia, emmekä päästä sisään toistemme intuition. Näin ollen on melko selvää, että erimielisyystilanteessa, jossa kokemus tai intuitio vaikuttaa olennaisesti ylätasoon evidenssiin, meillä on hyvin vähän keinoja arvioida toteutuuko TT vai ei.²⁰ On siis mahdollista, että tällaisessa tilanteessa esimerkiksi A:n ylätasoon evidenssi painaa enemmän kuin B:n arvio alatasoon evidenssin voimasta, mutta meillä ei ole neutraalia keinoja arvioida sitä, onko painotus oikeutettu.

Monissa filosofisissa argumenteissa erimielisyys kulminoituu erilaisiin intuitioihin. Esimerkiksi kärsimyksen ongelmaa käsittelevän keskustelun yhteydessä on havaittu, kuinka joidenkin mielestä seuraava periaate on pätevä, kun taas toisten mielestä ei: ”Olio on sitä parempi, mitä parempia asioita se saa aikaan”²¹ Yksittäisten kysymysten lisäksi intuitiot voivat erota myös suhteessa laaja-alaisiin päättelyä koskeviin periaatteisiin. Esimerkiksi A voi ajatella, että hänen keskeisin induktiivinen kriteerinsä on ”maksimoi oikeat uskomukset”, kun taas B:n mukaan se on ”minimoi väärät uskomukset”.²²

Näyttää siltä, ettemme ole kykeneviä esittämään kontekstivapaita perusteita sille, miksi esimerkiksi jompikumpi induktiivinen kriteeri olisi aina parempi kuin jokin toinen. Erilaiset induktiiviset kriteerit ovat käytännössä seurausta perustavista uskomuksista, jotka koskevat todellisuuden perimmäistä luonnetta ja ne voivat olla luonteeltaan metafysisiä, poliittisia, uskonnollisia tai eettisiä. Näyttää kuitenkin siltä, että perustavia uskomuksia koskevat valinnat ovat luonteeltaan varsin aksiomaattisia, eli meillä on käytännössä ainoastaan inkonkluusiivista evidenssiä kantamme tueksi.²³ Tästä näyttäisi seuraavan, että a) käytännöllisiä uskomuksia koskevat erimielisyydet ovat mahdottomia ratkaista, koska ne ovat seurausta erilaisista perustavista uskomuk-

sista, ja b) perustavia uskomuksia koskevia erimielisyyksiä ei voi ratkaista niiden aksiomaattisen luonteen takia. Niinpä olemme sidottuja elämään melko syvien erimielisyystilanteiden kanssa.

Varmuusasteen määrittäminen

Jos päädytään siihen, että VL on parempi kanta kuin PP tai AS, seuraa tästä melko salliva tiedollinen periaate. On siis julkisesti mahdollista pitäytyä hyvin erilaisiin uskomuksiin ja käytäntöihin, mutta samanaikaisesti niiden varmuusaste ei voi olla kovin korkea. Näin on siitä syystä, että olemme alttiita myös varsin suurille virheille. Toisaalta varmuusaste ei voi olla liian matalakaan, koska uskomuksemme säätelevät toimintaamme. Jotta voimme toimia, meidän täytyy voida sitoutua uskomuksiimme edes jonkinlaisella positiivisella varmuusasteella.²⁴

Mitä VL:sta sitten oikeastaan seuraa? Toisaalta se tuntuu antavan A:lle ja B:lle oikeutuksen pitäytyä kantoihinsa vahvassakin erimielisyystilanteessa, mutta silti sen tulisi laskea molempien varmuusastetta jonkin verran.²⁵ Mitä ’jonkin verran’ sitten

17 Tästä ks. esim. Harman 2004.

18 Tällaiset niin sanotut ravintolalaskuesimerkit ovat yleisiä alan kirjallisuudessa. Niillä toisaalta pyritään havainnollistamaan sitä, että monissa tilanteissa erimielisyyden selvittäminen on melko helppoa ja että uskomuksiin pitäytyminen erimielisyystilanteissa ei ainakaan automaattisesti ole perusteltua. Kyseisten esimerkkien käyttöä on kuitenkin kritisoitu siitä, että ne vievät keskustelun väärille raiteille: suurin osa hankalista ja ihmiskuntaa erityisesti vaivaavista erimielisyyksistä eivät ole tämänkaltaisia, vaan niin monimutkaisia, ettei pelkän laskutoimituksen uudelleen suorittaminen riitä.

19 Tätä kysymystä älyllisten hyveiden näkökulmasta tarkastelevat mm. Roberts & Wood 2007.

20 Esim. Kraft (2010, 66) edellyttää, että tiedolliseen tasavertaisuuteen vaaditaan myös ala- ja ylätasoon evidenssin vertailun vastaavanlainen kyvykkyys. Tämä kuitenkin nostaa tiedollisen tasavertaisuuden riman varsin korkealle ja jopa arvioinnin ulottumattomiin.

21 Intuitioiden ero koskee tässä yhteydessä sitä, onko täydellinen olio velvoitettu luomaan aina täydellisyyttä. Eikö täydellinen olio voisi luoda jotakin, mikä ei ole täydellistä, mutta hyvää jossakin muussa, esimerkiksi esteettisessä, mielessä?

22 Ks. esim. Rescher 1993.

23 Laaja esitys aiheesta on McGinn 1993.

24 Toisin sanoen meidän täytyy ajatella, että p on totuudenkaltaisempi kuin ~p.

25 Elgin 2010, 68.

tarkoittaa? Uskomuksille määritetyt varmuusasteet ovat aina jollakin tapaa subjektiivisia ja summittaisia. Lisäksi VL-tyyppinen erimielisyys nousee tilanteesta, jossa vallitsee jo valmiiksi jonkinasteinen epävarmuus. VL-periaatetta voisi kuitenkin päivittää seuraavalla tavalla:

(VL) Jos A:llä on hyvä syy olettaa, että B on tiedollisesti ta-
savertainen (TT) ja heidän välillään vallitsee erimielisyys,
jonka symmetrisyydessä ei ole selvyyttä, sekä A:n että B:n
tulee tunnustaa vastakkaisen kannan rationaalisuus.

VL takaa mahdollisuuden kantojen kumoutumiselle silloin, kun TT:stä ei ole epäselvyyttä. Epäselvissä tapauksissa sen sijaan varmuustason lasku ilmenee siinä, että A ja B joutuvat myöntämään vastakkaisen kannan olevan rationaalinen, tai William Jamesin ilmaisua käyttäen, ”live option”. Toisin sanoen henkilölle on mahdollista valita toinen kanta ilman, että hän syyllistyy mihinkään ilmisevään tiedollisten velvollisuuksien tai hyveiden rikkomukseen. On myös mahdollista, että jotakin tällaista tapahtuu, mutta juuri tästä vallitsee epäselvyys.²⁶ Useamman rationaalisen vaihtoehdon mahdollisuuden tunnustaminen ei merkitse relativismia. Kyseinen malli siis olettaa, että totuus on lopulta vain yksi, mutta ihmisen tiedollisesti rammasta tilanteesta johtuen voi syntyä useita mahdollisia ja rationaalisia tapoja tulkita todellisuutta.

Mutta mitä vastavuoroisesta rationaalisuuden tunnustamisesta seuraa? Ensinnäkään se ei vie A:lta ja B:ltä oikeutusta pitäytyä omaan kantaansa ja pitää sitä totuudenkaltaisempana kuin sen vaihtoehdot. Toisekseen se mahdollistaa vastakkaisen kannan kritisoimisen ja pyrkimykset osoittaa siinä heikkouksia. Kolmanneksi se edellyttää, että A ja B lausuvat ääneen ne heikkoudet, jotka liittyvät heidän omiin kantoihinsa.

KIRJALLISUUS

ALSTON, WILLIAM

2005 *Beyond Justification: Dimensions of Epistemic Valuation*. Ithaca: Cornell University Press.

BERGMANN, MICHAEL

2009 ”Rational Disagreement after Full Disclosure”. *Episteme* 6, 336–53.

BOGARDUS, TOMAS

2009 ”The Vindication of Equal Weight View”. *Episteme* 6, 324–335.

CHRISTENSEN, DAVID

2007 ”Epistemology of Disagreement: The Good News”. *Philosophical Review* 116, 187–217.

CONNEE, EARL,

2009 ”Peerage”. *Episteme* 6, 313–323.

ELGA, ADAM

2010 ”How to Disagree about How to Disagree”. *Disagreement*. Eds. Richard Feldman & Ted A. Warfield. Oxford: Oxford University Press, 175–186.

ELGIN, CATHERINE Z.

2010 ”Persistent Disagreement”. *Disagreement*. Eds. Richard Feldman & Ted A. Warfield. Oxford: Oxford University Press, 53–68.

FELDMAN, RICHARD & WARFIELD, TED A. (EDS.)

2010 *Disagreement*. Oxford: Oxford University Press.

FUMERTON, RICHARD

2010 ”You Can’t Trust a Philosopher”. *Disagreement*. Eds. Richard Feldman & Ted A. Warfield. Oxford: Oxford University Press, 91–110.

HARMAN, GILBERT

2004 ”Practical Aspects of Theoretical Reasoning”. *The Oxford Handbook of Rationality*. Eds. Alfred E. Mele & Piers Rawling. Oxford: Oxford University Press, 45–56.

INWAGEN, PETER VAN

1996 ”Is It Wrong Everywhere, Always, and for Anyone to Believe Anything on Insufficient Evidence?” *Faith, Freedom, and Rationality*. Eds. J. Jordan & D. Howard-Snyder. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

2010 ”We’re Right. They’re Wrong”. *Disagreement*. Eds. Richard Feldman & Ted A. Warfield. Oxford: Oxford University Press, 10–28.

KELLY, THOMAS

2010 ”Peer Disagreement and Higher Order Evidence”. *Disagreement*. Eds. Richard Feldman & Ted A. War-

26 Bergmann 2009.

- field. Oxford: Oxford University Press, 111–174.
- KING, NATHAN L.
 2008 "Religious Diversity and Its Challenges to Religious Belief". *Philosophy Compass* 3, 830–853.
- KRAFT, JAMES
 2010 "Conflicting Higher and Lower Order Evidences in the Epistemology of Disagreement about Religion". *Forum Philosophicum* 15, 65–89.
- MCGINN, COLIN
 1993 *Problems of Philosophy: The Limits of Inquiry*. Oxford: Blackwell.
- MELE, ALFRED R. & RAWLING, PIERS
 2004 *Oxford Handbook of Rationality*. Oxford: Oxford University Press.
- PLANTINGA, ALVIN
 1995 "Pluralism: A Defense of Religious Exclusivism". *The Rationality of Belief and the Plurality of Faith: Essays in Honor of William P. Alston*. Ed. Thomas Senor. Ithaca: Cornell University Press, 172–192.
- RESCHER, NICHOLAS
 1993 *Pluralism: Against the Demand of Consensus*. Oxford: Oxford University Press.
- ROBERTS, ROBERT C. & WOOD, W. JAY
 2007 *Intellectual Virtues: An Essay in Regulative Epistemology*. Oxford: Oxford University Press.
- SOSA, ERNEST
 2007 *Virtue Epistemology*. Oxford: Oxford University Press.
- THUNE, MICHAEL
 2010a "Religious Belief and the Epistemology of Disagreement". *Philosophy Compass* 5, 712–724.
 2010b "'Partial Defeaters' and the Epistemology of Disagreement". *The Philosophical Quarterly* 60, 355–372.
- ZAGZEBSKI, LINDA
 2010 Wilde Lectures, Oxford University (toistaiseksi julkaisematon).